

دادرسیهای الکترونیکی؛ ضرورتها، الزامات و چالشها*

□ ستار زرکلام^۱

چکیده
در جوامع مدنی، مراجعه به دادگستری و احقاق حق، یکی از حقوق اولیه و مسلم شهر وندان به شمار می‌رود. تا قبل از پیدایش رایانه، نرم‌افزار و به ویژه ظهور و گسترش شاهرهاهای اطلاعاتی یا اینترنت، مراجعه حضوری اصحاب دعوی و استفاده از قالبهای کاغذی، برای هر نوع دادرسی ضروری و اجتناب‌ناپذیر بود. با توسعه ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی، لزوم حضور اصحاب دعوی و استفاده از کاغذ در فرایند دادرسی کاهش یافته است. بیش از یک دهه است که کتورهای پیشرفته برای الکترونیکی شدن روند دادرسیها تلاش می‌کنند و در صدد هستند تا روند دادرسی از راه دور و با بهره‌گیری از روشهای الکترونیکی صورت گیرد. در این مقاله، مؤلف می‌کوشد تا پس از توصیف دادرسی الکترونیکی و ویژگیهای آن، ضرورت الکترونیکی شدن دادرسیها، الزامات استفاده از روشهای الکترونیکی در دادرسیها و سرانجام

۱۳۹۱/۷/۱۳

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۴/۳ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۷/۱۳.

۱. استادیار دانشگاه شاهد (sattarzarkalam@gmail.com).

چالشهای حقوقی چنین استفاده‌ای را به صورت علمی مورد مطالعه قرار دهد. واژگان کلیدی: دادرسی الکترونیکی، رایانه‌ای کردن اطلاعات، داده‌پیام، امضای الکترونیکی، گواهی الکترونیکی، اصول اسناد الکترونیکی.

مقدمه

الکترونیکی شدن دادرسیها علاوه بر کاستن حجم مبادلات کاغذی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها، وقت و انرژی، از اطلاع دادرسی جلوگیری می‌کند و احقاق حقوق مردم را در زمان کوتاه‌تری ممکن می‌سازد. استفاده از شیوه‌های الکترونیکی در فرآیند دادرسی، نتایج دیگری نیز به همراه دارد که از آن جمله می‌توان به: بالا بردن سطح اعتماد عمومی به دستگاههای اجرایی، کاستن از نارضايتهاي عمومي و حتی کاهش جرایم مرتبط مانند جرایم راهنمایی و رانندگی و جرایم علیه تمامیت جسمانی و اموال اشاره کرد. با این همه برای تأمین دادرسیهای الکترونیکی مانند سایر ابعاد دولت الکترونیک، وجود زیرساختهای فنی و حقوقی ضرورت دارد. در زمینه زیرساختهای فنی، ظاهراً چند سالی است که مشکلات موجود برطرف شده است. درباره زیرساختهای حقوقی هم می‌توان گفت که با تصویب قانون تجارت و قانون جرایم رایانه‌ای گامهای اساسی برداشته شده است. ولی این قوانین باید با قوانین و آیین‌نامه‌های متعدد دیگر تکمیل شود. آخرین اقدام قانونی مهم در این زمینه برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۹۴-۹۰) مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۳۰ است که یک فصل را به «نظام اداری و مدیریت فناوری اطلاعات» اختصاص داده و در مواد ۴۶ تا ۴۹ تکالیف دستگاههای اجرایی را برای دستیابی به اهداف دولت الکترونیک برشمرده است. به ویژه ماده ۴۸ این قانون، مقررات قانون تجارت الکترونیک را تکمیل می‌کند و می‌تواند در سازماندهی دادرسیهای الکترونیکی مورد استفاده قرار گیرد. این مقاله پس از بررسی مفهوم و ویژگیهای دادرسی الکترونیکی، به دنبال تبیین ضرورت استفاده از فناوریهای نوین در روند دادرسی و بازنگری در دادرسی کاغذی و مراجعه حضوری اشخاص ذی‌نفع، و نیز تعیین قلمرو و محدوده برای دادرسیهای الکترونیکی است. از سوی دیگر، پیش‌نیازها و الزامات الکترونیکی شدن دادرسیها را بررسی می‌کند که از مهم‌ترین آنها رایانه‌ای شدن اطلاعات

حقوقی و غیر حقوقی و سیستم گواهی و امضای الکترونیکی است. قسمت آخر مقاله به بررسی چالش‌هایی می‌پردازد که الکترونیکی شدن دادسراها به دنبال دارد. مهم‌ترین آنها چگونگی تنظیم شکواییه‌ها و دادخواست‌ها و سایر اوراق قضایی و نیز انجام استعلام‌ها و ابلاغ‌ها و ارسال احضاریه‌ها با استفاده از روش‌های الکترونیکی و سرانجام پرسش‌هایی است که لزوم ارائه اصول اسناد الکترونیکی مطرح می‌کند.

مفهوم و ویژگی‌های الکترونیکی شدن دادسراها

دادرسی الکترونیکی^۱ که از آن به دادگستری الکترونیکی،^۲ دادرسی دیجیتال^۳، دادرسی مجازی،^۴ دادرسی سایبری،^۵ دادرسی رایانه‌ای از راه دور و... هم تعبیر می‌شود (2010: 195) Resende Chaves Junior، توسط اتحادیه اروپا، به استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی در حیطه دادگستری تعریف شده است (European Council, 2000). بنابراین منظور از دادرسی الکترونیکی، بهره‌برداری از ابزارها و روش‌های الکترونیکی ارتباطی و اطلاعاتی برای طرح دعوی در دادگاه و انجام فرایند دادرسی از تسلیم دادخواست و شکواییه و ابلاغ اوراق قضایی تا رسیدگی به دعوی و دلایل و صدور رأی و اجرای آن است. تلفن همراه، نشانی رایانه‌ای و وبگاه‌های اینترنتی از مهم‌ترین ابزارها هستند.

به نظر یک قاضی و حقوقدان برزیلی، وجود هفت اصل یا ویژگی برای دادرسی الکترونیکی ضروری است (2010: 202-215) Edvardo de Resende Chaves Junior. این ویژگی‌ها به طور خلاصه عبارتند از: ماهیت غیر مادی،^۶ اتصال به شبکه،^۸ واسطه‌گری،^۹

1. Electronic proceeding.
2. E-justice.
3. Digital proceeding.
4. Virtual proceeding.
5. Cybernetic proceeding.
6. Tele-computerized proceeding.
7. Immateriality.
8. Connection.
9. Intermediality.